

Наталія Іванівна МОІСЄЄВА

кандидат філософських наук, доцент,
кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка
E-mail: kntusgunesco96@gmail.com

**НОВІТНІ ПРОБЛЕМИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ: ДЕРЖАВНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВЕКТОР**

Моїсєєва, Н. І. Новітні проблеми, особливості та перспективи сталого розвитку туристичної сфери: державний та регіональний вектор [Текст] / Наталія Іванівна Моїсєєва // Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 2. – С. 150–163. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки, оскільки пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей, її розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, збереженню і розвитку культурного потенціалу, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищує рівень інноваційності національної економіки, сприяє гармонізації відносин між різними країнами і народами. Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму, проте суттєво відстає від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг.

Метою статті є критичний аналіз та обґрунтування основних складових рекреаційно-туристичної сфери України, розгляд нагальних проблем розвитку рекреаційно-туристичної галузі та аналіз її конкурентоспроможності.

Результати. Для досягнення цілей та завдань у статті доведено, що економіка туристичної сфери є складовою частиною народногосподарського комплексу країни як каталізатора економічного зростання. В сучасних умовах посилення глобалізаційних процесів, соціально-економічних та політичних трансформацій в Україні визначено роль туристичної галузі, як складової економічного комплексу з притаманними їй ознаками, властивостями і функціями. Здійснено моніторинг ключових проблем сучасного розвитку галузі. Проаналізовано вплив вступу України до СОТ щодо розвитку та функціонування рекреаційно-туристичної сфери, зроблено відповідні висновки. Доведено, що єдиним шляхом розв'язання системних проблем та наявних негативних тенденцій у сфері туризму та курортів має стати стратегічно орієнтована державна та регіональна політика, окреслено коло її основних завдань. Структурно проаналізовано Стратегію розвитку туризму і курортів України на період до 2026 року, яка характеризується інтегрованим підходом до формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, основним векторами та напрямками реалізації, сукупністю показників-індикаторів тощо, де до переліку основних інструментів віднесено регіональні програми розвитку сфери туризму та курортів, які визначають основні напрямки та форми діяльності регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування. З цією метою здійснено та визначено моніторинг базису нагальних проблемних питань розвитку туристично-рекреаційної сфери Причорноморського регіону. Конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку туристичного потенціалу областей Причор-

номорського регіону виявлені на основі діагнозу стартових умов регіонального розвитку шляхом SWOT та PEST-аналізу. Визначено стратегічні пріоритети розвитку рекреаційно-курортного і туристичного комплексу регіону тощо.

Висновки. Позитивний розвиток туристичного бізнесу України в напрямку Євроінтеграції можливий тільки завдяки реформуванню цієї галузі та пристосуванню її функціонування щодо Європейських стандартів. Цей процес значною мірою визначається спроможністю влади впроваджувати системні інституційні зміни, спрямовані на проведення різноманітних реформ щодо розвитку туризму.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційна сфера, туристичні послуги, стратегія розвитку туризму, регіональна програма розвитку туризму та курортів, проблеми, пріоритети та завдання розвитку.

Natalia Ivanivna MOISEEVA

candidate of philosophical sciences, associate professor,
department of UNESCO «Philosophy of human intercourse» and
social-humanitarian disciplines,
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
E-mail: kntusgunesco96@gmail.com

NEWEST PROBLEMS, FEATURES AND PROSPECTS OF STEADY DEVELOPMENT OF TOURIST SPHERE: STATE AND REGIONAL VECTOR

Abstract

Introduction. *The sphere of tourism and resorts is becoming one of the main sectors affecting the general state and trends of the world economy, since it is connected with the activity of more than 50 industries, its development contributes to raising the level of employment, diversifying the national economy, preserving and developing cultural potential, preserving the environmentally friendly safe environment, and also increases the level of innovation of the national economy, promotes harmonization of relations between different countries and peoples. Ukraine is located in the center of Europe and has all the conditions for proper economic development at the expense of tourism, however, it lags far behind the leading countries of the world in terms of the development of tourist infrastructure and the quality of tourist services.*

Purpose of the article is to critically analyze and substantiate the main components of the Ukrainian recreation and tourism sector, to consider the urgent problems of the development of recreation and tourism industry and to analyze its competitiveness.

Results. *To achieve the goals and objectives in the article it is proved that the economy of the tourist sphere is an integral part of the national economic complex of the country as a catalyst for economic growth. In today's conditions, the strengthening of globalization processes, socio-economic and political transformations in Ukraine defines the role of the tourism industry as a component of the economic complex with its inherent features, properties and functions. The monitoring of the key problems of the modern industry development was monitored. The impact of Ukraine's accession to the WTO on the development and functioning of the recreational and tourism sector has been analyzed, and relevant conclusions have been drawn. It is proved that the strategic solution of the system problems and the existing negative tendencies in the field of tourism and resorts should become a strategically oriented state and regional policy, outlining its main tasks. Structurally analyzed the Strategy of tourism development and resorts of Ukraine for the period up to 2026 years, characterized by an integrated approach to the formation and implementation of state policy in the field of tourism and resorts, the main vectors and directions of implementation, a set of indicator indicators, etc., where the list of basic instruments includes regional programs of development of the sphere of tourism and resorts,*

which determine the main directions and forms of activity of regional bodies of state power and local self-government. To this end, the monitoring of the basis of urgent issues of development of the tourist and recreational sphere of the Black Sea region was implemented and determined. Competitive advantages and limitation of the long-term development of tourist potential of the Black Sea region areas are revealed on the basis of the diagnosis of the starting conditions of regional development through SWOT and PEST-analysis. The strategic priorities of development of the recreational-resort and tourist complex of the region are determined.

Conclusions. *Positive development of tourism business of Ukraine in the direction of Euro integration is possible only due to reforming this industry and adapting its functioning to European standards. This process is largely determined by the ability of the authorities to introduce systemic institutional changes aimed at various reforms in the development of tourism.*

Keywords: *tourism, tourism and recreation sphere, tourism services, tourism development strategy, regional tourism and resort development program, problems, priorities and development objectives.*

JEL classification: Z32

Вступ

Процес становлення середнього класу в нашій країні вимагає визначення пріоритетних напрямів розвитку підприємництва. Досвід високорозвинених країн доводить, що за останні десятиліття в світовому господарстві склалась і найшвидше розвивається індустрія туризму, яка володіє величезною матеріальною базою, забезпечує зайнятість мільйонам людей і взаємодіє майже з усіма галузями народного господарства.

За оцінкою Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту становить 10 %, тоді як загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано стосуються сфери туризму, становить 11%. У 2015 році частка міжнародних туристичних поїздок збільшилася на 4,4 в.п. і становила 1184 млн. туристів.

Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки.

Оскільки зазначена сфера пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей, її розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, збереженню і розвитку культурного потенціалу, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищує рівень інноваційності національної економіки, сприяє гармонізації відносин між різними країнами і народами. Крім того, туризм є одним із засобів реалізації зовнішньої політики держави.

Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму, проте суттєво відстає від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг.

Фінансово-економічна криза, що загострилася останніми роками, події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, призвели до зменшення в'їзного туристичного потоку, негативно вплинули на структуру туризму та реалізацію туристичних можливостей країни на внутрішньому і зовнішньому туристичному ринку. Фактично вдвічі зменшилася кількість іноземних туристів. Україна втрачає популярність як туристичний напрям, оскільки у потенційних туристів складається враження повномасштабної війни і країна сприймається як «гаряча точка».

Слід зазначити, що проблеми, пов'язані з необхідністю дослідження факторів розвитку туристичної сфери в Україні не втрачають своєї актуальності протягом тривалого періоду часу. Так, їх дослідженню присвячені численні публікації таких науковців, як: А. Базилюк, А. Ахламов, І. Благун, О. Бейдик, М. Бойко, В. Герасименка, Т. Коткова, Л. Малик, Г. Мокрицького, К. Кривенко, В. Братюка, Р. Романенко, Т. Іванюка, С. Птахів, В. Федорченко, В. Шапталю та інших.

Загострення кризових явищ у сфері туризму та курортів свідчить про необхідність удосконалення державної та регіональної політики у зазначеній сфері, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму та курортів як високорентабельної галузі національної економіки.

Мета та завдання статті

Незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості, Україна на даний час не має можливості конкурувати з розвинутими туристичними державами. Для раціонального і ефективного використання туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України необхідно сформувати туристично-рекреаційний простір шляхом створення та забезпечення функціонування регіональних зон розвитку туризму та курортів і розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний туристичний продукт.

Мета дослідження полягає в критичному аналізі та обґрунтуванні основних складових туристичної сфери в Україні, а також в розгляді проблем, що відносяться до розвитку рекреаційно-туристичної галузі та аналізу її конкурентоспроможності. Це передбачає виконання наступних завдань: визначення нагальних проблем функціонування туристичної галузі України та її окремих регіонів; обґрунтування пріоритетних напрямів державної та регіональної політики у сфері туризму та рекреації на сучасному етапі на основі визначення конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку туристичного потенціалу шляхом SWOT та PEST-аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогоднішнє реформування економічних процесів в Україні, що стрімко відбуваються насамперед у зв'язку зі зміною політичного напрямку держави, без винятку стосуються усіх галузей національної економіки. Туристична сфера як одна з високорентабельних галузей світової економіки стає провідною в економічному та соціальному розвитку України.

Економіка туристичної сфери – це сукупність суспільних відносин, що виникають при здійсненні туристичної та суміжних інших видів діяльності, а саме при виробництві, розподілі, обміні та споживанні туристичних послуг (туристичного продукту).

Економіка туристичної сфери є складовою частиною народногосподарського комплексу країни як каталізатора економічного зростання [1]. Суб'єкти господарювання, які беруть участь в обслуговуванні туристів, мають отримувати при цьому значні прибутки, що дозволяє стверджувати про туризм як галузь бізнесу. Отже, комерційна спрямованість діяльності туристичних підприємств, розробка організаційних аспектів по залученню і обслуговуванню туристів – від планування і підготовки маршрутів до стрімкого будівництва готельних комплексів, від співпраці з клієнтами до розвитку туристичної інфраструктури окремих регіонів – дозволяє віднести туристичну сферу до сучасної індустрії відпочинку, лікування, розваг і бізнесу.

Роль туризму для розвитку національної економіки важко переоцінити, разом з тим туристична галузь має об'єктивні передумови свого розвитку, що склалися на підставі історичних, географічних, культурних, економічних, політичних, соціальних та

інших чинників. Визначення специфічних ознак та особливостей розвитку туристичної сфери в історичній ретроспективі спрямовано на виявлення можливостей та завад подальшого її розвитку у довгостроковій перспективі.

В сучасних умовах посилення глобалізаційних процесів, соціально-економічних та політичних трансформацій в Україні туристична галузь як складова економічного комплексу характеризується такими властивостями і функціями:

- є джерелом валютних надходжень для країни;
- розширює вкладення у платіжний баланс і ВПН країни;
- створює туристичні послуги, формує туристичний продукт і здійснює його реалізацію, активно використовуючи маркетингові комунікації;
- сприяє диференціації економіки, створюючи галузі які обслуговують сферу туризму;
- формує ринок туристичних послуг за різними рівнями комплексності;
- працює як мультиплікатор росту національного доходу, валового внутрішнього продукту, зайнятості населення;
- сприяє розвитку місцевої інфраструктури;
- зростанням зайнятості у сфері туризму збільшуються доходи населення і підвищується рівень добробуту нації [2,3,4].
- уявляє собою сферу, в якій дешево створюються робочі місця та забезпечується високий рівень ефективності й швидка окупність інвестицій;
- є досить ефективним засобом охорони навколишнього середовища та історико-культурної спадщини країни, що є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму, який утворює специфічну сферу діяльності;
- функціонує у взаємозв'язку практично з усіма галузями і видами діяльності людей;
- має переваги в інтеграційних і глобалізаційних процесах, що відбуваються у світовому просторі [1].

З огляду на виокремлені функції, туризм належить до найбільш ефективних індустриальних комплексів, якими не варто нехтувати, особливо при розв'язанні проблем виходу економіки з кризи за рахунок її структурної перебудови. Вплив туризму на економічний розвиток виявляється у підвищенні ділової активності й розширенні виробництва товарів і послуг у результаті збільшення платоспроможного попиту за рахунок іноземних та місцевих екскурсантів.

Туризм є також однією із небагатьох сфер діяльності, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу, зменшуючи цим самим соціальну напругу у суспільстві [5].

Досліджуючи український ринок туристичних послуг в умовах інтеграції до Євросоюзу, слід зазначити, що країна володіє значними конкурентними перевагами в пропозиції туристичного продукту, а саме: зручне географічне розташування, сприятливий і різноманітний клімат, унікальне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, багата культурно-історична спадщина.

Ще, стан ринку туристичних послуг визначається соціально-економічними і політичними процесами, що відбуваються в Україні, відтворюючи перебіг реформування суспільного життя. З огляду на це, цілком обґрунтованою є вдосконалення механізму системи державного регулювання рекреаційно-туристичного комплексу з метою подолання низки ключових проблем розвитку галузі, таких як:

1. Незадовільний стан дорожніх магістралей та автошляхів.
2. Відсутність маркетингу місцевих принад України в європейських країнах, тобто в інших країнах лишається досить невелика кількість інформації про різноманітні місця в Україні, куди можна поїхати і що зацікавило би наразі закордонного туриста.

3. Недостатність або ж низька ефективність доведення інформації про стан безпеки на неокупованих територіях для потенційного подорожувальника тощо. У зв'язку з російською агресією на сході країни, особливу увагу Україні слід звернути на фактор війни. Інформація про неї особливо насторожує потенційних подорожувальників.

4. Нестача точної рекламної інформації і вказівників стає ще одною проблемою прагнення до більш глибокого інтегрування українського туристичного бізнесу до європейського ринку.

5. В регіонах притаманна наявність глибоких протиріч в організаційній структурі управління, спрямованості розвитку, стані якісних і кількісних характеристик інфраструктури тощо.

Крім цього, практики зазначають, що на даному етапі до переліку основних проблем, які гальмують подальший розвиток рекреаційно-туристичної сфери, є:

- застаріла інфраструктура засобів розміщення туристів;
- відсутність ефективного механізму сприяння вкладенню коштів у розбудову туристичної інфраструктури;
- недостатня ємність платоспроможного внутрішнього попиту;
- потребує вдосконалення законодавча база, що регулює засади туристичної діяльності;
- необхідне створення більш ефективної системи підготовки кадрів [6, с. 26];
- у застарілій матеріально-технічній базі, яка не відповідає вимогам часу,
- недостатності фінансування державних закладів та низькій конкурентоспроможності госпрозрахункових підприємств [7];
- високий рівень зносу основних засобів невисокі темпи будівництва нових і реконструкції функціонуючих підприємств різних типів і розмірів із сучасним оснащенням, орієнтованих на різні категорії споживачів тощо [8, с. 155].

Вітчизняні дослідники відзначають, що в ринкових умовах сьогодення санаторно-курортна справа зазнає структурних змін, в першу чергу, пов'язану з організаційно-управлінськими засадами, які призвели до зміни форм власності і управлінської структури. Тобто, формуються нові умови функціонування рекреаційно-туристичної сфери в Україні, які повинні базуватися на наступних етапах:

- значне скорочення централізованого планування;
- визначення ключових пріоритетів в інвестуванні;
- приведення цін до фактичної вартості, у відповідності із попитом і пропозицією;
- реорганізація форм власності, від створення малих підприємств до приватизації рекреаційних земель і всіх потенційних об'єктів власності [9, с. 246].

Вагомою подією в процесі інтеграції України у світовій економічній організації став вступ до Світової організації торгівлі (СОТ), що призвело до структурних перетворень та нових адаптацій нашої економіки до світових торговельних моделей та стандартів. Якщо проаналізувати вплив вступу України до СОТ щодо розвитку та функціонування рекреаційно-туристичної сфери, то можна зробити наступні висновки.

По-перше, в цілому вступ України в СОТ вплинув на рекреаційно-туристичну сферу опосередковано, через суміжні галузі (будівництво, медицина, транспорт тощо).

По-друге, структура рекреаційно-туристичного ринку України не відповідає аналітичним прогнозам розвитку світового туризму, що були проведені ЮНВТО по результатам досліджень «Tourism: 2020 Vision». Які визначили, що найбільш популярними видами туризму до 2020 року будуть пригодницький, екологічний, культурно-пізнавальний, тематичний, круїзний, екстремальний [10]. В Україні на недостатньому рівні розвинуті ці види туризму, тому загалом збільшення попиту на рекреаційно-туристичному ринку після вступу до СОТ не спостерігається.

По-третє, рекреаційно-туристичний ринок продовжує залишатися непривабливим для інвесторів, це зумовлено тим, що рівень якості рекреаційно-туристичних послуг визначається необхідністю забезпечення значної кількості послуг і інфраструктури (житлово-комунальні послуги, зв'язок, транспорт тощо).

Отже, незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості, Україна сьогодні не може конкурувати з розвинутими туристичними державами на світовому ринку туристичних послуг. Для того, щоб забезпечити раціональне та ефективне використання туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України необхідно сформувати туристично рекреаційний простір шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму та курортів. Також, доцільно розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний туристичний продукт.

Єдиним шляхом розв'язання системних проблем та наявних негативних тенденцій у сфері туризму та курортів має стати стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму одним з основних стратегічних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів щодо успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України тощо.

З метою створення умов для забезпечення сталого розвитку сфери туризму та курортів, перетворення її у високорентабельну, інтегровану у світовий ринок галузь, що зможе стати вагомим чинником прискорення економічного зростання, підтримки зайнятості, структурної модернізації економіки, наповнення бюджетів всіх рівнів, у т.ч. регіональних, державному та регіональному управлінню слід зосередити увагу на реалізації наступних основних завдань:

- вирішення проблем комплексного розвитку сфери туризму та курортів;
- підтримка створення та модернізації туристичної інфраструктури;
- забезпечення належної якості туристичних та курортних послуг;
- ефективне використання наявного туристичного потенціалу;
- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту,

забезпечення на цій основі сприятливих умов для перерозподілу міжнародних туристичних потоків на користь України та сталого соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому тощо.

Прийнята Стратегія розвитку туризму і курортів України на період до 2026 року роки визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, яка передбачає поєднання таких складових частин:

1) галузевої (міжгалузева координація та системний розвиток складових сфери туризму);

2) територіальної (міжрегіональна кооперація, досягнення рівномірного та збалансованого розвитку туристичних регіонів, територій, зон);

3) секторальної (створення системи стратегічного планування розвитку видів туризму);

Основні вектори та напрями реалізації Стратегії наведені на рис. 1.

Реалізація Стратегії передбачає досягнення індикативних показників, щодо свідчитимуть на період її завершення про її виконання, зокрема:

- збільшення витрат туристів під час подорожей в Україні до 80 млрд. гривень;
- збільшення обсягу капітальних інвестицій у сферу туризму та курортів до 6,6 млрд. грн.;

- забезпечення діяльності інституту організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації та відповідних регіональних туристичних організацій);
- функціонування єдиної туристичної інформаційної системи, що містить інформацію про всі туристичні та рекреаційні ресурси країни (регіону), придатні для використання в туризмі, у тому числі об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду;
- впровадження рекомендованої Всесвітньою туристичною організацією ООН (ЮНВТО) системи сателітного рахунка;
- заснування близько 10 туристичних представництв за кордоном;
- лібералізація візового режиму з десятьма країнами світу, що є цільовими туристичними ринками для України [11].

Рис. 1. Основні вектори та напрями реалізації Стратегії розвитку туризму і курортів України на період до 2026 року.

Розроблено автором

При цьому вже на період 2020 року планується збільшення в'їзного туристичного потоку до України до 30 млн. осіб, зростання внеску сфери туризму у ВВП країни до 12% та доведення рівню зайнятості населення у сфері туризму до 1,6 млн. осіб, тобто коли кожне 11 робоче місце припадатиме на сферу туризму.

Основними інструментами реалізації зазначеної Стратегії крім комплексного плану заходів її виконання, в якому заходи деталізовані за регіонами або їх групами з урахуванням спрямованості на розв'язання проблем, що перешкоджають динамічному розвитку туристичної сфери та курортів, мають стати регіональні програми розвитку сфери туризму та курортів, які визначають основні напрямки та форми діяльності регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування для подальшого становлення й ефективного функціонування туристичної галузі, правового, організаційно-управлінського, економічного та інформаційного середовища, розвитку пріоритетних видів туризму. До того ж, на прикладі Причорноморського регіону визначено, що вони мають сприяти:

- у економічній сфері - зростанню зайнятості і доходів працюючих громадян, збільшенню надходжень до різних рівнів регіонального бюджету, розвитку малого і середнього бізнесу, поширенню ділової активності у інших галузях (транспорт і зв'язок, будівництво, торгівля, виробництво та ін.);

- у соціальній сфері - вихованню патріотизму, культурного і духовного збагачення громадян, формуванню позитивного іміджу Одеської області як території із багатим і різноманітним природно-ресурсним потенціалом, визначними культурними та історичними пам'ятками, доброзичливим і гостинним народом;

- у охороні здоров'я населення - формуванню здорового способу життя, профілактиці захворювань та оздоровлення дітей і дорослих засобами різних видів туризму та санаторно-курортного лікування;

- у охороні навколишнього природного середовища - раціональному використанню природних рекреаційних ресурсів, збереженню здатності природних комплексів до самовідтворення, дотримання екологічної рівноваги;

- у культурній сфері - збереженню історико-культурної спадщини.

Моніторинг базису нагальних проблемних питань розвитку туристично-рекреаційної сфери Причорноморського регіону дозволив, поряд із зазначеними вище проблемами розвитку, виявити:

недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази у сфері туризму;

недостатня кількість якісних туристичних продуктів на туристичному ринку;

низький рівень розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури;

низька якість сервісу та невідповідність стандартам засобів розміщення;

недостатня інженерна інфраструктура на туристично-рекреаційних територіях (відсутність водопостачання та водовідведення, незадовільний стан доріг та відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів тощо);

незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини, які можуть бути задіяні у сфері туризму;

відсутність взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні;

не відпрацьованість єдиного підходу до раціонального використання наявних курортних ресурсів;

відсутність поінформованості потенційних туристів про можливості рекреаційно-туристичного потенціалу області;

відсутність ідентифікації регіонального продукту на національному і міжнародному туристичному ринках;

незабезпеченість професійними кадрами у сфері туризму і рекреації;

незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідність їх збереження;

недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки з боку держави суб'єктів туристичної діяльності, які здійснюють організацію прийому туристів в області;

низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг;

неналежний стан туристичних маршрутів (брак обладнаних місць короткочасного відпочинку, гірських притулків, відсутність єдиної системи інформаційних знаків, що вказують шляхи активного туризму (пішохідних, велосипедних, водних тощо);

недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму, – туристичних карт, рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів;

неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зниження рівня безробіття;

відсутність сучасної методології статистичного спостереження у галузі туризму та готельного господарства.

Конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку туристичного потенціалу областей Причорноморського регіону виявлені на основі діагнозу стартових умов регіонального розвитку шляхом SWOT та PEST-аналізу. Характеристика си-

льних та слабких сторін регіону, зовнішніх можливостей та загроз для його розвитку представлена у табл. 1.

Таблиця 1. SWOT-аналіз туристичного потенціалу областей Причорноморського регіону

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<p>Сприятливі умови для поєднання різних видів туризму та оздоровлення.</p> <p>Значні рекреаційні та бальнеологічні ресурси.</p> <p>Привабливий туристичний імідж регіону.</p> <p>Можливості диверсифікації ринку туристичних послуг: зелений, екологічний, гастрономічний, етнографічний, медичний, з організації та проведення ділових заходів, подієвий туризм.</p> <p>Широкий спектр можливостей щодо забезпечення організованого відпочинку та оздоровлення.</p> <p>Велика кількість пляжів на узбережжі.</p> <p>Наявність історичної та культурної спадщини та інших атракцій.</p> <p>Перспективні умови розвитку нових видів туризму (сільського, зеленого, гастрономічного, етнографічного, подієвого).</p>	<p>Незадовільний стан доріг та під'їзних шляхів до об'єктів туристичного призначення, непривабливість супутньої інфраструктури.</p> <p>Низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності.</p> <p>Недостатня облаштованість рекреаційних територій та низький рівень туристичного сервісу.</p> <p>Відсутність цілісної системної державної політики розвитку та підтримки галузі.</p> <p>Обмеження щодо забезпечення зростання кількості туристів та рекреантів через не облаштованість територій та об'єктів рекреаційно-туристичної сфери.</p> <p>Слабка координованість роботи різних профільних установ з надання туристичних, оздоровчих та інших супутніх послуг.</p> <p>Недостатня розвиненість інфраструктури туристичної галузі.</p>
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<p>Збільшення значення регіону щодо надання рекреаційно-оздоровчих послуг у зв'язку з анексією АР Крим.</p> <p>Активне співробітництво з державами Чорноморського регіону.</p> <p>Членство у європейських міжрегіональних об'єднаннях.</p> <p>Транзитні можливості території регіону.</p> <p>Можливості активного розвитку та розширення сфери послуг.</p> <p>Відкриття нових можливостей через підписання Асоціації з ЄС.</p> <p>Реформування ключових елементів державного управління.</p> <p>Активна позиція місцевої влади щодо поліпшення інвестиційного клімату в регіоні.</p>	<p>Загроза національній безпеці та суверенітету України внаслідок ситуації в Криму та на Сході.</p> <p>Наявність замороженого конфлікту у спільній прикордонній зоні з Молдовою (ПМР).</p> <p>Конкуренція з боку інших регіонів та держав.</p> <p>Недостатня інноваційність підприємств.</p> <p>Значні потоки переміщених осіб та необхідність організації їх прийому та розміщення.</p> <p>Слабка забезпеченість гарантій з боку держави для внутрішніх та закордонних інвесторів.</p> <p>Недовіра іноземних бізнесових кіл до гарантування державою захисту інвестицій та економічних інтересів.</p> <p>Незадовільна структура зовнішніх інвестицій.</p>

**Розроблено автором.*

Всі зазначені проблеми потребують необхідності формування повноцінної регіональної політики розвитку туризму та курортів.

Дослідження стартових умов регіонального розвитку галузі дозволили визначити пріоритетні напрями розвитку рекреаційно-курортного і туристичного комплексу регіону:

- здійснення ефективної іміджевої та маркетингової політики, спрямованої на популяризацію рекреаційно-туристичного комплексу Миколаївської області;

-
- формування інтегрованої інформаційної системи у сфері рекреаційно-туристичних послуг;
 - формування туристичних дестинацій зі сталим розвитком громад, де соціально-економічне життя значною мірою забезпечуватиметься розвитком туризму;
 - сприяння запровадженню інвестиційних проектів та пропозицій з відновлення і зміцнення існуючої матеріально-технічної бази туризму, впровадження ефективної інноваційної діяльності;
 - створення рекреаційно-туристичної інфраструктури на історико-культурних та природно-рекреаційних територіях і об'єктах області;
 - проведення комплексу організаційних заходів щодо оголошення рекреаційних територій Чорноморського узбережжя курортами з наданням відповідного статусу;
 - розширення міжнародної та міжрегіональної співпраці у сфері туризму;
 - систематизація і стандартизація якості та розширення асортименту туристичних послуг;
 - підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини;
 - поліпшення кадрового забезпечення тощо.

При цьому, необхідно наголосити на значних регіональних диспропорціях в розвитку рекреаційно-туристичної сфери України; чітко вираженій сезонності (літній період) рекреаційної діяльності; низькій завантаженості санаторно-курортних і відпочинкових закладів; не досконалому механізмі кредитування та надання пільг бажаним придбати путівки, доставки цих путівок та забезпеченні квитками на транспортні засоби тощо.

На нашу думку, забезпечення розвитку даної сфери економіки в Україні активізувало б розвиток регіонів і прискорило б процес формування середнього класу. Оскільки, як підтверджують вищенаведені дані, туристична індустрія сприяє диверсифікації економіки і забезпечує зростання доходів населення та підвищення рівня добробуту нації. Вона сприяє збільшенню доходної частини бюджету за рахунок прямих і непрямих податків (плата за візу, митний збір, сума прибуткового податку від заробітної плати).

Крім того, світовий досвід показує, що індустрію туризму можна розвивати і в період економічних криз. Витрати на створення одного робочого місця тут у 20 разів менші, ніж у промисловості, а оборотність інвестиційного капіталу у чотири рази вища, ніж в інших галузях господарства [2].

Незважаючи на те, що внесок туризму в економіку досить складно вимірювати, на базі різних інформаційних джерел фахівці з економіки туризму розробляють способи розрахунків, достатні для визначення загального масштабу економічного впливу туризму. До стандартних економічних вимірів належать отриманий дохід і частка у валовому національному чи внутрішньому продукті [4]. Ці показники відображають значення туризму в економіці загалом.

За підрахунками спеціалістів, частка туризму у ВВП України є меншою за 2%. Для порівняння: у розвинених країнах цей показник коливається від 5 до 8%, а у деяких державах сягає 50%. Частка доходів від туристичної галузі, наприклад, у Швеції, вже перевищує частку у ВВП автомобільної промисловості.

За даними прогнозів експертів Всесвітньої туристичної організації (ВТО), туристична сфера вже у найближче десятиріччя вийде на перше місце в обсязі світового експорту. Найбільшими країнами-постачальниками туристичних потоків стануть Німеччина, Японія, США, Китай, Великобританія. Обсяг туризму між країнами Західної і Східної Європи буде зростати, в основному, у напрямку зі Сходу на Захід. Й Україна, у світлі

таких тенденцій, має усі можливості, щоб стати однією із перспективних і найбільш відвідуваних атракцій Європи.

Результати аналізу існуючих наукових праць з цього приводу дозволяють виокремити наступні найважливіші чинники, що визначають рівень попиту і пропозиції рекреаційно-туристичних послуг регіону та країни в цілому:

– соціально-економічні чинники: рівень грошових доходів населення, професійна структура потенційного контингенту рекреантів і туристів, рівень цін на рекреаційно-туристичні послуги, доступність послуг (за місцем і часом їх реалізації);

– демографічні чинники: вікова і статева структура населення, форма зайнятості й місце роботи;

– соціально-психологічні чинники: рівень емоційного стану потенційних рекреантів і туристів, соціальна напруженість у суспільстві, ментальність тих або інших шарів і груп населення відносно інтересів, традицій і звичаїв, у тому числі, щодо використання вільного часу;

– ресурсно-екологічні чинники: масштаби і рівень забезпеченості території рекреаційно-туристичними ресурсами, відсутність конфліктних ситуацій у ресурсовикористанні в регіонах розвитку рекреації і туризму, стан навколишнього природного середовища як у районах постійного мешкання рекреаційно-туристичного контингенту, так і безпосередньо в регіонах надання рекреаційно-туристичних послуг;

– політичні чинники: безпека регіонів розвитку рекреаційно-туристичної індустрії, відсутність конфліктів (міжнаціональних, міжконфесійних, міжетнічних) у регіонах, загальний рівень демократизації суспільства, ступінь дотримання міжнародних норм і правил в охороні громадського порядку, дотримання прав і свобод людини.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку, посилення євроінтеграційних процесів України – усе це забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі, яка задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу країни, її національних особливостей.

Туристична галузь України, хоч і дещо повільними кроками, починає покращувати свої показники. Позитивний розвиток туристичного бізнесу України в напрямку Євроінтеграції можливий тільки завдяки реформуванню цієї галузі та пристосуванню її функціонування щодо Європейських стандартів. Цей процес значною мірою визначається спроможністю влади впроваджувати системні інституційні зміни, спрямовані на проведення різноманітних реформ щодо розвитку туризму. Передусім це стосується реалізації політики європейської інтеграції. Зокрема, необхідно стимулювати розвиток туристичного бізнесу, створити сприятливі умови для залучення інвестицій, забезпечити подальшу лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності та підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, які виділяються ЄС на підтримку економічних реформ в нашій державі.

Список літератури

1. Козловський Р. Україна: туристичний рух – 2013. *Український туризм*, 2014. № 1. С. 26-28.
2. Суходуб В. С. Роль міжнародного туризму в економічному розвитку країн світу. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2007. № 12. С. 245-251.

3. Темник І. О. Умови та чинники розвитку міжнародного туризму. *Ефективна економіка*, 2011. № 3. [Електронне наукове фахове видання]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_3_23
4. Вуйцик О. Вплив рекреаційно-туристичного комплексу на розвиток економіки держави. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. Львів, 2008. № 24. С. 35-42.
5. Цимбал О. І. Туристична сфера України як плацдарм до розвитку національної економіки та міжнародного туризму. *Сталий розвиток економіки*. 2012. №2. С. 133-136.
6. Туризм і ресторанный бізнес: сучасні тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7-9 лютого 2007 р.): [тези доповідей] / відп. ред. А. А. Мазаракі. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. 350 с.
7. Гурбик Ю. Ю. Аналіз сучасного стану розвитку рекреаційно-туристичної сфери України в контексті державного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №16. С. 132-137.
8. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 463 с.
9. Стафійчук В. І. Рекреалогія: Навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2006. 264 с.
10. Квартальнов В. А. Туризм. Учебник. М.: Финансы и статистика, 2002. 320 с.
11. Стратегія розвитку туризму і курортів України на період до 2026 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р) / URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>
12. Лагодієнко В. В., Довгаль О. В. Чинники економічного зростання регіонів в умовах диспропорційності. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 3. С. 15-20.

References

1. Kozlovs`ky`j, R. (2014). «Tourist Movement - 2013». *Ukrayins`ky`j tury`zm*. no. 1. pp. 26-28.
2. Suxodub, V. S. (2007). «The role of international tourism in the economic development of the world». *Naukovy`j visny`k Voly`ns`kogo derzhavnogo universy`tetu imeni Lesi Ukrayinky`*. *Lucz`k*. no. 12. pp. 245-251.
3. Temny`k, I. O. (2011). Umovy` ta chy`nny`ky` rozvy`tku mizhnarodnogo tury`zmu. [Conditions and factors of development of international tourism]. *Efektynna ekonomika* (electronic journal). no. 3. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_3_23. (Accessed 26 March 2018).
4. Vujcy`k, O. (2008). «The influence of the recreational-tourist complex on the development of the economy of the state». *Visny`k L`vivs`kogo universy`tetu. Seriya «Mizhnarodni vidnosy`ny`»*. Lviv. no. 24. pp. 35-42.
5. Sy`mbal, O. I. (2012). «Tourist area of Ukraine as a springboard for the development of the national economy and international tourism». *Staly`j rozvy`tok ekonomiky`*. no. 2. pp. 133-136.
6. Tury`zm i restoranny`j biznes: suchasni tendenciyi ta perspekty`vy` rozvy`tku. (2007). [Tourism and restaurant business: current trends and prospects for development]. *Proceedings of Materialy` mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kiev, 7-9 February, 2007.)*. / Mazaraki, A. A. (ed.). Ky`yiv. nacz. torg.-ekon. un-t. Kiev. Ukraine.
7. Gurby`k, Yu. Yu. (2013). «Analysis of the current state of development of recreation and tourism sphere of Ukraine in the context of state regulation». *Investy`ciyi: prakty`ka ta dosvid*. no. 16. pp. 132-137.

-
8. Tkachenko, T. I. (2009). *Staly`j rozvy`tok tury`zmu: teoriya, metodologiya, realiyi biznesu*. [Sustainable tourism development: theory, methodology, business realities]. 2nd ed. Ky-`yiv. nacz. torg.-ekon. un-t. Kiev. Ukraine.
 9. Stafijchuk, V. I. (2006). *Rekrealogiya*. [Recrealology]. Al`terpres. Kiev. Ukraine.
 10. Kvartal`nov, V. A. (2002). *Tury`zm*. [Tourism]. Finansy i statistika. Moscow. Russia.
 11. Strategy of development of tourism and resorts of Ukraine for the period up to 2026 (approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 16, 2017, No. 168-p), available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>. (Accessed 26 March 2018).
 12. Lagodiyenko V. V., Dovgal` O. V. (2018). «Factors of economic growth of regions in conditions of disproportionality». *Aktual`ni problemy` innovacijnoyi ekonomiky`*. no. 3. pp. 15-20.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2018 р.